

3. Præcepitque ei rex ut in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus. 6. Aman vero, filius Amadathi Bugæus, erat gloriosissimus coram rege, et voluit nocere Mardocheo et populo ejus, pro duobus eunuchis regis qui fuerant interfecti.

Hucusque Proœmium.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, ubi scriptum est in volumine :

Et diriperunt bona, vel substantias eorum.

Quæ in sola Vulgata editione reperimus.

Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

Ver. 6. 8. DATIS PRO DELATIONE MUNERIBUS — exiguis et parvi momenti; nam postea majora dedit, ut patet cap. vi, 3. Aut potius est prolepsis, sive anticipatio: munera enim hæc data videntur Mardocheo non statim a delatione, sed diu post, cum scilicet rex legens Annales intelligeret nihil mercedis Mardocheo pro delatione datum fuisse, uti narratur cap. vi, 3.

Ver. 6. 6. AMAN VERO FILIUS AMADATHI BUGÆUS ERAT GLORIOSISSIMUS. — Cui Aman vocatur Bugæus? Respondent aliqui: Vocatur Bugæus, id est, filius Bogis. Bogim enim magnificet Xerxes, teste Herodoto, lib. VII et VIII; Bogem quoque fuisse Macedonem, uti erat Aman, liquet ex eo quod addit Herodotus eum fuisse oriundum ex urbe Sion, id est, Amphiohi, quæ urbs et Macedonia, quam præteritit Arymon fluvius. Verum hæc contingunt ante Xerxem sub Dario patre Xerxis, ut ostendi in Proœmio. Dico ergo: « Bugæus, » vel, ut aliqui legunt, « Ugeus, » idem est quod *Agageus*, id est oriundus ex stirpe Agag regis Amalech. Id ita esse liquet, ex eo quod « Bugæus » non sit in Hebræo, sed acceptum ex Septuaginta qui cap. III, 1, pro « ex stirpe Agag » vertunt: *Bugeus*. Nam ex Agag, dempto primo *aleph* per apheresim fit *Gag*, vel *Gog*, uti pro Agag vertunt Septuaginta, Num. XXIV, 7. Jam ex *Gog* fit *Gogæus*, et inde *Bogæus* vel *Bugæus*. Nam littera *b* subinde commutatur eum *g*, ut docet S. Hieronymus in locis Hebr. tibi Gobel, sive Gyblum, quod est apud

Ezechielem in Hebræo, aut esse *Pythum*, urbem celebrem Phœnicie. Plura similia exempla commutationis litteræ *b* in *g* afferit Angelus Caninius in Hellenismo. Licet enim Aman stirpe proxima fuerit Macedo, ut dicitur cap. XVI, 10, tamen prisca prosapia et origine fuit Amalecita ex stirpe Agag, ut dixi cap. III, 1. Potest secundo « Bugæus, » esse nomen non proprium, nec patronymicum, sed appellativum; unde Romani illud scribunt per minusculam *b*, ut significet magnum jactatorem et gloriosum, qualis hic dicitur fuisse Aman, ut « Bugæus, » componatur ex *βῆ*, quæ particula Græcis auxesis affert a *βῆ*, id est bos, *g. d.* bovina magnitudine, et *γῆ*, id est, glorior, jacto, ut « Bugæus » sit idem quod *bovine*, hoc est, immaniter se jactans. Unde Plutarchus in questionibus Græcis: « Bubalam, inquit, ducunt pro magno, sicut Poeta (Homerus Agamemnonem) dicit *βῆμα*, id est, bovinis, hoc est, magnis præditum oculis, et *bugæum*, qui se gloriose jactaret. » Hinc Homerus *βῆρατος* vocat magnum jactatorem. Hinc et Italicum *bugia*, id est mendacium: gloriosi enim thrones, qui magna de se jactant, uti Aman, multa mentiuntur; Itali enim multas voces accipiunt a Græcis, utpote in Italia habitantibus. Unde et Calabria, in quo docuit Pythagoras, dicta est magna Græcia.

PRO DUOBUS EUNUCHIS — suspensis pro delationem Mardochei. Nam hi erant amici et fœderati Aman, ut dixi cap. II, 21.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Exemplar epistolæ Assueri missæ ab Aman ad commumem Judæorum eadem, quæ ordine historico inserenda est, cap. III, 14, ut ibidem inserunt Græca romana. Deinde, vers. 8, subjicitur oratio Mardochei pro hac eadem advertenda, quæ ordine historico collocanda est post cap. IV.

1. Rex maximus Artaxerxes ab India usque Æthiopiâ, centum viginti septem provinciarum principibus et ducibus, qui ejus imperio subiecti sunt, salutem. 2. Cum plurimis gentibus imperarem, et universum orbem meæ ditioni subjugassem, volui nequaquam abuti potentia magnitudine, sed clementia et lenitate gubernare subiectos, ut absque ullo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. 3. Quærente autem

me a consiliariis meis quomodo posset hoc impleri, unus qui sapientia et fide cæteros præcellabat, et erat post regem secundus, Aman nomine, 4. indicavit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui novis uteretur legibus, et contra omnium Gentium consuetudinem faciens, regum jussa contemneret, et universarum concordiam nationum sua dissensione violaret. 5. Quod cum didicissemus, videntes unam gentem rebellem adversus omne hominum genus perversis uti legibus, nostrisque jussionibus contraire, et turbare subjectarum nobis provinciarum pacem atque concordiam, 6. jussimas ut quoscumque Aman, qui omnibus provinciis præpositus est, et secundus a rege, et quem patris loco colimus, monstraverit, cum conjugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullusque eorum miseretur, quarta decima die duodecimi mensis Adar anni præsentis: 7. ut nefarii homines, uno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem quam turbaverant

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi ubi legitur

Pergensque Mardocheus, fecit omnia quæ ei mandaverat Esther.

Nec tamen habentur in Hebræo, et apud nullum penitus feruntur interpretum.

8. Mardocheus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum ejus, 9. et dixit: Domine, Domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreveris salvare Israel. 10. Tu fecisti cælum et terram, et quidquid cæli ambitu continetur. 11. Dominus omnium es, nec est qui resistat majestati tuæ. 12. Cuncta nosti, et scis quia non pro superbia et contumelia, et aliqua glorie cupiditate, fecerim hoc, ut non adorarem Aman superbissimum, 13. (libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum ejus deosculari paratus essem); 14. sed timui ne honorem Dei mei transerem ad hominem, et ne quemquam adorarem, excepto Deo meo. 15. Et nunc, Domine rex Deus Abraham, miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, et hæreditatem tuam delere. 16. Ne despicias partem tuam, quam redemisti tibi de Ægypto. 17. Exaudi deprecationem meam, et propitius esto sorti et funiculo tuo, et converte luctum nostrum in gaudium, ut viventes laudemus nomen tuum, Domine, et ne claudas ora te canentium. 18. Omnis quoque Israel pari mente et obsecratione clamavit ad Dominum, eo quod eis certa mors impenderet.

Ver. 2. 2. VITAM SILENTIO (id est quiete sine turbis et tumultibus) TRANSIGENTES — in pace et tranquillitate, ut habent Græca.

Ver. 1 6. DELEANTUR QUARTA DECIMA DIE MENSIS DUODECIMI ADAR. — Nam 13 die jussi sunt inchoare eedem, sed die 14 eandem perficere, nisi sorte commutata fecisse Judæos patet cap. IX, 47. Nil ergo hæc antilogia habet vitium, ut suspectam faciat auctoritatem et fidem horum capitum, ut volunt Novantes.

Ver. 8. 8. Recitatur hoc versus oratio Mardochei, ante quam S. Hieronymus ita præfator: *Hæc non habentur in Hebræo, scilicet illo breviori quo usus fuit S. Hieronymus, nec apud ullum feruntur interpretum, nisi in Aquilam, Symmachum, Theodotionem, quædam et sextam editionem, et similes. Nam excipiendi sunt Septuaginta, quia ex eis hæc transtulit S. Hieronymus; nam ante eum versio Septuaginta erat Vulgata, qua utebatur Ecclesia; ex Vulgata autem hæc se transtulisse jactat S. Hieronymus in Proœmio, cap. XV.*

Porro hæc oratio Mardochei pia est, nervosa et ardens, quam profunde usurpat Ecclesia in Missa feria quarta post Dominicam secundam Quadragesimæ, ex quo liquet illam, uti et cætera horum capitum, esse Scripturam Canoniceam juxta decretum Concilii Tridentini, sess. IV.

43. LIBENTER ENIM PRO SALUTE ISRAEL ETIAM VESTIGIA PEDUM EJUS DEOSCLARI PARATUS ESSEM. — **Ver. 13.**

TIGIA PEDUM EJUS DEOSCLARI PARATUS ESSEM. — « Vestigia, » vel proprie accipe, quæ pede pulveri vel terræ imprimuntur; vel metonymice ipsos pedes pedumque plantas, quibus hæc vestigia terre imprimuntur. Unde Jossipus Gonioides habet: *Paratus fuisset lingere calcem, qui tu ejus est pedibus, et pulverem quem ipse calcasset.* Alludit ad illud *Isaia XLIX, 23*: « Vultu in terram dimisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent. » Et ad illud *Psal. LXXI, 9*: « Coram illo procedit Æthiopes, et inimici ejus terram lingent. » Ita Sorarius et Sanchez qui multis exemplis ostendit vestigium sæpe sumi pro pede ves-

figium imprimente terræ, id est, pro planta pedis, quæ terram premit et lutum sordisque colligit; hæc enim osculari actus est summæ demissionis et venerationis.

14. SED TIMUI NE HONOREM DEI MEI (puta cultum patriæ soli Deo debitum) TRANSFERREM AD HOMINEM. — Volebat enim Aman adorari ut Deus, ut ostendit cap. iii, 2.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Estheris oratio et planctus, quæ orationi Mardochei subnectenda est post cap. iv, uti in Græco Romano subnectitur.

1. Esther quoque regina confugit ad Dominum, pavens periculum quod imminet, 2. Cumque deposuisset vestes regias, fletibus et luctui apta indumenta suscepit, et pro ugentis variis, cinere et stercore implevit caput, et corpus suum humiliavit jejuniis: omniaque loca, in quibus antea lætari consueverat, crinium laceratione complevit. 3. Et deprecabatur Dominum Deum Israel, dicens: Domine mi, qui rex noster es solus, adjuva me solitariam, et cujus præter te nullus est auxiliator alius. 4. Periculum meum in manibus meis est. 5. (Deut. iv, 3.) Audivi a patre meo quod tu, Domine, tulisses Israel de cunctis gentibus, et patres nostros ex omnibus retro majoribus suis, ut possideres hereditatem sempiternam, fecistisque eis sicut locutus es. 6. Peccavimus in conspectu tuo, et idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum: 7. colimus enim deos eorum. Justus es, Domine, 8. et nunc non eis sufficit, quod durissima nos opprimunt servitute, sed robur manuum suarum, idolorum potentia deputantes, 9. volunt tua mutare promissa, et delere hereditatem tuam, et claudere ora laudantium te, atque exstinguere gloriam templi et altaris tui, 10. ut aperiant ora Gentium, et laudent idolorum fortitudinem, et prædicent carnalem regem in sempiternum. 11. Ne tradas, Domine, sceptrum tuum his qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram: sed converte consilium eorum super eos, et eum, qui in nos cepit sævire, disperde. 12. Memento, Domine, et ostende te nobis in tempore tribulationis nostræ, et da mihi fiduciam, Domine rex deorum, et universæ potestatis; 13. tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, et transfer cor illius in odium hostis nostri, ut et ipse pereat, et cæteri qui ei consentiunt. 14. Nos autem libera manu tua, et adjuva me, nullum aliud auxilium habentem, nisi te, Domine, qui habes omnium scientiam, 15. et nosti quia oderim gloriam iniquorum, et detester cubile incircumcisorum, et omnis alienigenæ. 16. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ et gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, et detester illud quasi pannum menstruatum, et non portem in diebus silentii mei; 17. et quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit convivium regis, et non biberim vinum libaminum: 18. et nunquam lætata sit ancilla tua, ex quo hæc translata sum usque in præsentem diem, nisi in te, Domine Deus Abraham. 19. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum qui nullam aliam spem habent, et libera nos de manu iniquorum, et erue me a timore meo.

1. PAVENS PERICULUM. — Septuaginta in agone mortis comprehensa, qualis fuit agonia et oratio ultima Christi in hortu.

16. NE DESPICIAS PARTEM TUAM, — scilicet hereditariam, id est populum Israel, quem tibi in hereditatem et peculium, quasi proprium et peculiarem ex omnibus gentibus selegisti.

17. ET NE CLAUDAS (Græco ne perdas, id est ne claudi et perdi sinas) ORA TE CANENTUM. — Sic enim amplius tibi canere non poterunt; itaque laus tua peribit et tibi et nobis.

2. HUMILIAVIT JEJUNIS. — T3 a jejuniis non est in Græco, sed intelligitur: Hebræi enim humilitationem corporis vocant jejunium; nil enim illa

carnem deprimit ac jejunium: unde Hebræi jejunium ab Esther indictum die 13 Adar appellat *taanit Esther*, id est humiliationem, hoc est jejunium Esther. Sapienter S. Ambrosius, *Epist. 88*: « Esther, inquit, regem superbum suis inclinavit jejunis; » quod de re plura dixi cap. iv in fine.

CRINUM LACERATIONE. — Solebant veteres in grandi calamitate et planctu manus complodere, pedes tundere, genas vellere, crines lacerare ex doloris vehementia, ut omnes ad commiserationem et complorationem commoverent, uti de se narrat Esdras, lib. I, cap. ix, et de Alexandra Hyrcani filia et socio Herodis, ac Salome sorore Herodis refert Josephus, lib. XV, xi, et lib. XVI, xi.

3. ADJUVA SOLITARIAM: — tum quia in aula regis gentilis sola sum Judæa; tum quia omni humano auxilio sum destituta, ut sequitur; tum quia nullus hominis, sed Dei solius alloquium et consolationem desidero. Josippus ait Estherem sic orasse: *Ego hic habito sola, ego in domo regis sola absque patre et absque matre sum. Sicut pupilla paupercola, quæ ostiatim mendicat, ita ego mendico miserationes tuas fenestratim*, id est, per singulas fenestras ab una in aliam pergens, ut in cœlum prospiciam, indeque auxilium tante afflictionis a Deo expectem; hæc enim de causa solebant Judæi oratas solaria conscendere, et per fenestras in cœlum prospicere, uti fecit Judith, cap. viii, vers. 5; Daniel, cap. vi, vers. 10; imo Christus hæc de causa montes conscendebat, ibique erat pernoctans in oratione Dei, » *Luce vi, 12.*

4. PERICULUM MEUM (Josippus: *anima mea*) IN MANIBUS MEIS, — id est, præsentissimum et summum est; quod enim in manibus gestatur, facile effundi, vel a fure aut hoste eripi et auferri potest. Sic David, fugiens Saulem et hostes quærentes eum occidere, ait, *Psal. cxviii, 409*: « Anima mea in manibus meis, » id est vita mea est in summo periculo, ut eam manu gestare videam, et cuius eam auferre volenti offeram.

7. COLIMUS ENIM DEOS FORUM, — non ego, sed majores nostri in Jerusalem sub Manasse, aliisque regibus idololatri. Ita Josippus *Gorionides*.

8. ROBER MANUM SUARUM IDOLORUM POTENTIE DEPUTANTES, — hoc est, ut vertit Josippus: *Eccæ ipsi* (Aman ejusque asseclæ) *non dicunt te* (o Domine) *nos in manus suas tradidisse, sed idolis suis* (Mithræ, id est solis) *id acceptum ferunt.*

9. VOLUNT TUA MUTARE PROMISSA (quibus tu patribus nostris Abrahæ, Isaac, Jacob, Moysi, etc. promisisti te fore Deum et protectorem nostrum) ET DELERE HEREDITATEM TUAM (id est populum Israel, quæ quasi tuum peculium te solum ut Deum et Dominum suum agnoscit et colit) ATQUE EXSTINGUERE GLORIAM TEMPLI ET ALTARIS TUI, — jam recenter in Jerusalem ab hoc Assuero, id est, Dario Hystaspis reedificati, I *Esdræ vi*. Si enim Dario persuasisset Aman perdere Judæos omnes in Perside, non stisset hic ejus odium, sed et Jerusalem cum templo everti curasset.

10. ET PRÆDICENT CARNALEM REGEM, — Darium vel Aman, qui quasi rex et tyrannus nobis dominatur, ut « prædicent » eum nobis nostroque Deo potentiores nos omnes occidisse et exterminasse.

11. NE TRADAS SCEPTRUM TUUM HIS QUI NON SUNT, — id est, falsis diis et idolis qui non sunt, ut eis ascribatur divinitas et omnipotentia tua, q. d. Ne sinas demonibus quasi diis atque divi potentiam divinam, quasi per illam Aman eos colens nos perdidit, ut demones de te, o Domine, triumphent, ac pro te ut dii colantur.

13. TRIBUE SERMONEM COMPOSITUM IN ORE MEO IN CONSPECTU LEONIS, — q. d. Ita apposite compone et dispone verba mea in ore meo, ut Darii mariti mei qui terribilis est ut leo, animos mitigem, et ad meorumque Judæorum misericordiam inflectam. Hinc S. Augustinus, libro I de *Doctrina Christiana*, cap. xv, docet concionatorem idem quod Esther hic ante concionem debere a Deo flagitare, ut nimirum illa componat verba in ore suo, ut auditorum mentes penetrent, feriant et compungant. Ecce Esther accedens ad Darium, non vocata, tremit ut cappella coram leone, quasi ab eo devoranda, ideoque tota afflictæ et compuncta unius Dei opem ardentissime implorat et impetrat. Sic S. Paulus Neronem vocat leonem, dicens: « Liberatus sum de ore leonis, » *Il Timothei iv, 17*. Nam ut dicitur *Prov. xx, 2*: « Sicut rugit leonis, ita et terror regis. » Id in Dario patet cap. seq.

15. NOSTI QUIA ODERIM GLORIAM INIQUORUM, ET DETESTER CUBILE INCIRCUMCISORUM, — q. d. Ego, quia sum fidelis et dei cultrix, detestor conjugium et copulam cum Dario infideli et idololatra; sed tamen eam admitto et permitto necesse adacta, ut eum mihi mesique Judæis placeam et concillem.

16. TU SCIS NECESSITATEM MEAM, — qua compellor me ut reginam regaliter more Persico ornare, ut regi marito meo placeam, quod utique nollem, nec facerem, nisi necessitas hæc me cogeret. Hinc S. Augustinus, *epist. 199 ad Bolliciam*, eam reprehendit quod uni Deo placere volens, indiscreto zelo habitum monachæ assumeret, et sua in pauperes distribuens, incensio marito, ei displiceret, eique adulterandi occasionem daret.

QUOD ABOMINER SIGNUM SUPERBIÆ MEÆ, QUOD EST SUPER CAPUT MEUM IN DIEBUS OSTENTATIONIS MEÆ, — cum scilicet in publico vel coram rege compareo, meque ut reginam in habitu ornatuque regali ostendo. Signum superbiæ vocat regiam eciarum sive coronam, quam celsam et auro gemmisque distinctam in capite quasi turrim gestabat, uti etiam nonnullæ caput ita ornant et altolant, ut turrite vel turrigera esse videantur, de quibus Juvenalis, *Satira x*:

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Turritæ caput, Andromachæ a fronte videbæ,
Post minor est, aliam credæ.

ET DETESTER ILLUD QUASI PANNUM MENSURATÆ.— Grece quasi pannum menstruorum, id est pannum infectum sanguine menstruo, qui sordissimus, infidissimus, imo venenatus et plane abominabilis est, ut multis ostendit Plinius, lib. VII, cap. XIX. Audi S. Augustinum, *Epist.* 199, jam citata: « Esther, illa regina Deum timens, Deum colens, Deo subdita, marito regi alienigenæ non eundem secum colenti Deum, tamen subiecta serviebat, quem eum extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus Dei, Domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit ita sibi esse oratum regium, sicut pannum menstrualem; et ita orantem confestim exaudivit, qui cordis inspector eam verum dicere scivit. Et utique maritum habebat multarum mulierum virum, et deorum alienorum falsorumque cultorem.

ET NON PORTEM IN DIEBUS SILENTII MEI, — quibus scilicet domi in cubiculo meo ut privata persona quiesco et delitescio.

17. ET NON BIBEREM VINUM LIBANINUM, — scilicet idolis oblatum et prelibatum.

18. ET NUMQUAM LETATA SIT ANCILLA TUA EX QUO NUC (in aula et thronum regium) TRANSLATA SUM

USQUE IN PRESENTEM DIEM NISI IN TE, DEUS ABRAHAM, — q. d. Sicut Abraham uni Deo credidit, in eoque solo speravit, omniaque bona sua in eodem collocavit, ut de nullo alio gauderet, quam in Deo et de Deo suo; sic et ego nunquam letata sum in honore et ornatu regio, nec in divitiis et deliciis regalibus, utpote exilibus, caducis et vanis, sed in te solo, Domine Deus; tu enim mihi es omnis honor, omnis decor, omnis voluptas, omnis opulentia, omnis suavitas, omne bonum; idique solidum, stabile, immensum et sempiternum. Magna fuit Estheris animæ puritas, sinceritas, caritas et sanctitas, ut ex his verbis liquet. Hincamus ab ea in nulla re mundi letari, sed in solo Deo, uti David hortatur, dicens: « Letamini in Domino et exultate justi. » Et « Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui, » *Psalm.* XXXVI, 4. Et Paulus: « Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete. » *Philipp.* IV, 4. Vide ibi dicta; Deus enim solus est verum cordis gaudium, imo mare et oceanus uti honorum, ita et gaudiorum omnium. Ipse solus immensus gaudii implet omnes sensus et sinus animæ nostræ. Jesus mel in ore, melos in aure, jubilus in corde, ait S. Bernardus.

CAPUT DECIMUM QUINTUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Esther ornata regio sistit se Assuero, sed terribili ejus aspectu percussa, semel et iterum quasi examinata corruit: unde Assuerus accurrens ei blanditur, eamque sibi restituit.

Hæc quoque addita reperi in editione Vulgata.

1. Et mandavit ei (haud dubium quin Esther Mardocheus) ut ingrederetur ad regem, et rogaret pro populo suo et pro patria sua. 2. Memorare (inquit) dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Aman secundus a rege locutus est contra nos in mortem: 3. et tu invoca Dominum, et loquere regi pro nobis, et libera nos de morte.

Nec non et ista quæ subdita sunt.

4. Die autem tertio deposuit vestimenta ornatus sui, et circumdata est gloria sua. 5. Cumque regio fulgeret habitu, et invocasset omnium rectorem et salvatorem Deum, assumpsit duas famulas, 6. et super unam quidem inniebat, quasi præ deliciis et nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: 7. altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans. 8. Ipsa autem roseo colore vultum perfusa, et gratis ac nitentibus oculis, tristem celabat animum, et nimio timore contractum. 9. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra regem, ubi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus regis, auroque fulgens, et pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. 10. Cumque elevasset faciem, et ardentibus oculis furem pectoris indicasset, regina corruit, et in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinavit caput. 11. Convertitque Deus spiritum regis in mansuetudinem, et festinus ac metuens exiit de solio, et sustentans eam ulnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebatur: 12. Quid habes, Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere. 13. Non morieris: non enim

nro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. 14. Accede igitur, et tange septrum. 15. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, et posuit super collum ejus, et osculatus est eam, et ait: Cur mihi non loqueris? 16. Quæ respondit: Vidi te, domine, quasi Angelum Dei; et conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ. 17. Valde enim mirabilis es, domine, et facies tua plena est gratiarum. 18. Cumque loqueretur, rursus corruit, et pene examinata est. 19. Rex autem turbabatur, et omnes ministri ejus consolabantur eam.

Hoc caput *circundandum est capitibus v, vers. 2;* nam quæ ibi breviter dicta sunt, hic fusius recensentur.

VER. 2. 2. NUTRITA SIS IN MANU MEA. — per manum meam, id est per me, meamque operam et operam: quam et proprie infantes gestantur manu sinuque nutricum (qualis Esther fuerat Mardocheus), ibique nutriuntur.

LUCIDUS EST CONTRA NOS IN MORTEM. — id est ad mortem, ut nos morti addixerit per regis edictum.

VER. 4. 4. DEPOSUIT VESTIMENTA ORNATUS SUI — modesti et modesti, quo ad luctum et penitentiam induta et ornata erat. Unde Greco est: *deposuit vestimenta luctus.*

CIRCUNDATA EST GLORIA SUA. — id est gloriosa corona regia, cæterisque vestibus aureis ei gemmis, utpote regalibus se induit. Sic Job cap. XIX, vers. 9, ait: « Spoliavit me gloria mea, » quam explicans subdit: « Et abstulit coronam de capite meo; » Job enim erat rex, et corona regia coronabatur.

VER. 5. 6. ET SUPER UNAM QUIDEM INNIEBATUR, QUASI PRÆ DELICIS (Greco hæc *τρυφερα*, id est quasi delicate agens, delicata se regens) ET NIMIA TENERITUDINE CORPUS SUUM FERRE NON SUSTINENS. — Assumpsit Esther speciem hanc teneritudinis, ut per eam Assuerum commoveret ad misericordiam. Et vere erat tenera et debilis, tum ex sexu, tum ex jejuniis, tum ex metu; unde et corruit.

VER. 8. 8. TRISTEM CELABAT ANIMUM ET NIMIO TIMORE CONTRACTUM; — noverat enim Darium esse terribilem, ac edictum ejus de neci Judæorum jam latum et promulgatum, ex lege Persarum, non posse revocari: rursus capitale esse regem adire, nisi quis ab eo vocatus esset. Quare sciens certum se adire capitis periculum, plena erat timore et trepidatione, ne res male cederet, ac rex exaudescens juberet illico edictum suum de Judæis mandatis executioni mandari. Unde sequitur.

VER. 9. 9. INGRESSA IGITUR CUNCTA PER ORDINEM OSTIA, STETIT CONTRA REGEM. — Verisimile est Estherem trepidationem non prope accessisse ad regem, sed terribili ejus aspectu contritissimè stetit; e minus ad ostium, quod erat ex adverso regis in solio residens. Unde cap. v, vers. 1, dicitur stetit in atrio domus regis, quod erat exterius contra Basilicam regis.

VER. 11. 11. CONVERTE ELEVAVIT FACIEM, ET ARDENTIBUS OCU- LIS FUREM PECTORIS INDICAVIT; — quem conceperat, ait Josphus æque ac Josephus, ex eo quod Esther non vocata contra legem ad se ingressa es-

set, putans se ab Esthere contemptum. Reges Persarum enim magnam, imo divinam majestatem præ se ferebant, et magnam reverentiam, imo latrariam a suis exigebant, volentes adorari et dii. Accedebat patet ex his natura erat cholericus et ferax, ut patet ex eo quod de ipso narrat Seneca, lib. III *De Ira*, cap. XVI: « Cum bellum, inquit, Syrbis indixisset Orientem circumdantibus, rogatus ab Obazo nobili sene, ut ex tribus libris unum in solatium patri relinqueret, duorum opera uteretur, plusquam rogatus pollicitus, omnes se dixit illi remissurum; et occisos in conspectu parentis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset. » Subdit simile de Xerxe Darii filio: « Qui Phythio, inquit, quinque filiorum patri unius vocationem petenti, quem vellet eligere permisit. Deinde quem elegerat, in partes duas distractum ab utroque viæ latere posuit, et hæc viamam lustravit exercitum. »

REGINA CORRUIT. — Suspiciantur aliqui illam simulasse deliquim animi, ut iram regis fleteret. Verum pallor, et ea quæ secuta sunt, indicant verum fuisse deliquim. Nam, ut præcessit, ipsa accessit nimio timore contracta; deinde videns regem in tanta majestate scintillantibus et furibundis oculis se intueri, timore percussa, quasi examinata corruit. Majestas enim regia mire percelli accedentes ad eam. Narrarunt viri graves, qui alias neminem metuebant, solebantque cum Principibus bibere et familiariter agere, cum ad Philippum II Hispaniæ regem aliqui petiti accedebant, ac rex in eos oculos suos cum regia gravitate defigeret, consternatos obmutasse, ac licet rex comiter eos invitaret ut sua proponerent, tamen ne verbum quidem effari potuisse.

11. CONVERTITQUE DEUS SPIRITUM REGIS IN MANSUETUDINEM. — « Convertit, » tum per miserabilem aspectum collabentis reginæ, tum per internum instinctum et impulsu quo eum fledebant commiserationem, ut iram commutaret in mansuetudinem et blanditiam. « Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit inclinabit illud, » *Proverb.* XXI, 2; præsertim quia videbat Assuerus Estherem ex contemptum non accessisse, ut putabat, sed summe se metuere et revereri (hoc enim reges querunt), adeoque ex reverentia et timore corruere et deliquim pati.

12. QUID HABES, ESTHER? EGO SUM FRATER TUUS. — « Frater, » id est maritus qui te amo non ut maritus et dominus, sed ut frater, socius et equalis. Nota conjuges subinde se mutuo compellere fra-

VER. 19. Frater, sicutina, fratru.

tres et sorores, idque partim pudicitiae et castitatis, partim benevolentiae et amici amoris conjugalis causa, praesertim quia prima mundi post Adam et Evam connubia fuerunt fratrum et sororum. Sic sponsa in Cantibus a sponso vocatur soror: sic sapientia vocatur sponsa sapientis, *Sap. viii, 2*. Eadem amica et soror nominatur, *Proverb. vii, 4*. Denique (quod huic loco proprium est.) Perse solebant sorores accipere in uxores, teste S. Hieronymo, lib. II *Contra Iovin.* Idem ex Herodoto, Agathia, Clemente, Alexandrino, Diogene Laertio docet Brissonius, libro II *De Regno Persarum*, pag. 214.

13. ET OSCULATUS EST EAM, — quasi sponsam dilectam, ut hisce blanditiis eam quasi exanimem sibi redderet. Esther hic representat B. Virginem, quae Assuerum, id est Deum iratum toti generi humano ob peccata Adae et posterorum adiens cum duabus ancillis, hoc est, cum duplici creatura, tamque urbe combustis Heraclius. » Ecce ut Cosrohas affectat divinitatem, representando Angelos, tonitrua et fulmina quae Deo sunt propria.

est quod ipsa pelebatur, *Cant. i, 4*: « Osculatur me osculo oris sui. »

16. VIDI TE, DOMINE, QUASI ANGELUM DEI, — angelica majestate et splendore refulgentem, ideoque metum et terrorem mihi caeterisque incutientem. Hinc Cosrohas rex Persarum gentilis, quem superavit Heraclius Imperator, iuxta se miram fabricari jussit sphaeram, in qua angeli regem circumstant. Audi Theophanem, et ex eo Baronium, tomo VIII, anno Christi 622: « Heraclius, victo Cosroha, abominandum offendit Cosrohas simulacrum, et effigiem ejus in globi formam, referentem palatii tholo, tanquam in oculo sedentem. Circum erant sol, luna et astra, quibus ille superstitiosus tanquam diis serviebat, circumstantibus sibi angelis sceptriferis. Machinas porro impius paraverat, quae eo ex loco guttas pluviae instar emitterent, sonitumque tonitruum simul ederent. Haec omnia, ipsamque ignis aedem totamque urbem combussit Heraclius. » Ecce ut Cosrohas affectat divinitatem, representando Angelos, tonitrua et fulmina quae Deo sunt propria.

17. ET FACIES TUA PLENA EST GRATIARUM, — pura plena decoris, splendoris, magnificentiae, majestatis angelicae et divinae, potius quam humanae. Haec reverentia et blandiloquentia Esther delinuit Assuerum, eumque plane sibi devinxit, ut concederet quicquid illa postularet.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Epistola Assueri qua revocat prius decretum de Judaeis excedentis, ac contrarium edit, scilicet ut Judaei suos hostes mactent, utque hujus diei memoria festo quotannis recurrende celebretur.

Exemplar epistolae regis Artaxerxis, quam pro Judaeis ad totas regni sui provincias misit: quod et ipsum in Hebraico volumine non habetur.

1. Rex magnus Artaxerxes ab India usque Aethiopiis, centum viginti septem provinciarum ducibus ac principibus, qui nostrae jussioni obediunt, salutem dicit (*Sup. xi, 2*). 2. Multi bonitate principum, et honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam; 3. et non solum subjectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt, moluntur insidias; 4. nec contenti sunt gratias non agere beneficis, et humanitatis in se jura violare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam. 5. Et in tantum vesaniae proruperunt, ut eos qui credita sibi officia diligenter observant, et ita cuncta agunt ut omnium laude digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subvertere; 6. dum aures principum simplices, et ex sua natura alios estimantes, callida fraude decipiunt. 7. Quae res et ex veteribus probatur historiis, et ex his quae geruntur quotidie, quo modo malis quorundam suggestionibus regum studia depraventur. 8. Unde providendum est paci omnium provinciarum. 9. Nec putare debetis, si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate, sed pro qualitate et necessitate temporum, ut reipublice possit utilitas, ferre sententiam. 10. Et ut manifestius, quod dicimus, intelligatis (*Sup. iii, 1*): Aman filius Amadathi, et animo et gente Macedo, alienusque a Persarum sanguine, et pie-

tatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus a nobis susceptus est; 11. et tantum in se expertus humanitatem, ut pater noster vocaretur, et adoraretur ab omnibus post regem secundus; 12. qui in tantum arrogantiae tumorem sublatu est, ut regno privare nos niteretur et spiritu. 13. Nam Mardocheum, cujus fide et beneficiis vivimus, et consortem regni nostri Esther, cum omni gente sua, novis quibusdam atque inauditis machinis expetivit in mortem; 14. hoc cogitans ut, illis interfectis, insidiaretur nostrae solitudini, et regnum Persarum transferret in Macedonas. 15. Nos autem, a pessimo mortis discrimine Judaeos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed e contrario justis utentes legibus, 16. et filios altissimi et maximi, semperque viventis Dei, cujus beneficio et patribus nostris et nobis regnum est traditum, et usque hodie custoditur. 17. Unde eas litteras, quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. 18. Pro quo scelere ante portas hujus urbis, id est, Susan, et ipse qui machinatus est, et omnis cognatio ejus pendet in patibulis: non nobis, sed Deo reddente ei quod meruit. 19. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis urbibus proponatur, ut liceat Judaeis uti legibus suis. 20. Quibus debetis esse adminiculo, ut eos qui se ad necem eorum paraverant, possint interficere tertia decima die mensis duodecimi, qui vocatur Adar, 21. hanc enim diem, Deus omnipotens, mœroris et luctus, eis vertit in gaudium. 22. Unde et vos, inter ceteros festos dies, hanc habetote diem, et celebrate eam cum omni lætitia, ut et in posterum cognoscatur. 23. omnes qui fideliter Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem; qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere. 24. Omnis autem provincia et civitas, quae noluerit solemnitatis hujus esse particeps, gladio et igne pereat; et sic deleatur, ut non solum hominibus, sed etiam bestiis in via sit in sempiternum, pro exemplo contemptus et inobedientia.

6. DUM AURES PRINCIPUM SIMPLICES, ET EX SUA NATURA ALIOS ESTIMANTES, CALLIDA FRAUDE DECIPIUNT. — Hinc discant Principes et quisvis alii non facile accusationibus et accusatoribus credere, nec nimis uni consiliario confidere; sed plures audiant, si veritatem scire volunt; nam « qui cito credit levis est corde, et minorabitur. » *Ecl. xix, 4*.

Sic Josue et Hebraei decepti sunt a Gabaonitis, quia nimis facile eis mentionibus crediderunt. Sic Holofernes caesus est a Judith, quia temere ei credidit. Sic Samsan a Dalila sua proditus est, quia ei secretum fortitudinis suae in capillis suis credidit. Credidit temere Putiphar uxori accusanti Josephum de stupro; et Absalon Chusai; et Mardocheo adolescentibus; ideoque decepti sunt et in ruinam acti. Denique Aman affectavit regnum Assueri, eo quod ipse illud totum ipsi credidisset. Idem fecere alii olim, et hoc quoque aeo nostro, qui, cum regibus et principibus dominarentur, ipsorum ditiosam et regna invaserunt.

9. NEC PUTARE DEBETIS, SI DIVERSA JUBEAMUS (revocando Amani decretum de Judaeis occidendis), EX ANIMI NOSTRI VENIRE LEVITATE, — ut legem Persarum, quae jubet decreta Regum esse irrevocabilia. Leviter violemus vel abrogemus; nam decretum prius non fuit regis, sed Amani, qui illud a rege per fraudem et mendacium extorsit, ideoque subreptitium, injustum et impium, ac proinde cognita jam veritate, a rege hoc novo edicto revocandum et corrigendum.

10. AMAN GENTE MACEDO. — Licet enim natus esset in Perside, tamen stirpem et originem debebat a Macedonibus, ac proinde in Macedones quasi in suos cives erat propensus, ideoque alienus et adversus Persas, ab eis regnum ad suos Macedones subdole transferre nitebatur, ut sequitur.

12. ET SPIRITU, — id est vita.

14. UT INTERFECTIS (Judaeis ac praesertim Esthere et Mardocheo fidelissimis amicis meis, et vitae meae tutoribus) INSIDIARETUR SOLITUDINI NOSTRAE, — ut me tam fidei custodibus orbatum, quasi solum et aeream fidei custodia pro dolium et fraudem occideret, meumque regnum occideret. Verum id esse liquet ex eo quod haec epistola non tam a rege, quam ab Esthere et Mardocheo sit dictata, qui erant probi, veraces et Deum timentes, qui ex secretis Amani epistolae, atque ex complibus habita questione et diligenti examine, fraudes et conjuracionem Amani in regem detexerunt et demonstrarunt. Hic verum est illud *Ecl. i, cap. xi, vers. 36*: « Admitte ad te alienigenam, et subvertet te in turbine, et abalienabit te a tuis propriis. » Vide ibi dicta.

ET REGNUM PERSARUM TRANSFERRET IN MACEDONAS. — Hinc Scaliger et Serarius putant Assuerum maritum Estheris fuisse Artaxerxem, non Longimanum, sed Mnemonem, sub quo vixit Philippus pater Alexandri Magni, qui regnum Macedoniarum eoque exiguum et obscurum amplificare et illustrare cepit.

Verum dico per Macedones hic intelligi omnes Græcos, quia inter eos eminebant Macedones: hi ergo præ cæteris omnibus Græcis hic nominantur, quia Aman erat Macedo, qui proinde pro Persis vel alium quempiam Macedonum regnare maluisset, quam Atheniensem, Spartanum aut alium Græcum; Græcos autem sub Dario Hystaspis fuisse metuentes, et de Persis male meritos docet Herodotus, lib. VII, pag. 183. Et Diodorus Siculus, lib. XI, scribit Xerxem, Olympiade 75, movisse arma contra Græcos, assiduos jam tum infestissimosque Persici nominis hostes; unde Xerxes contra eos duxit undecies centena milia Persarum, quæ omnia a paucis Græcis causa, fusa fugataque fuere. Additque Xerxis patrem Darium, magnum materiam ad classis Xerxiæ contra Græcos mittendæ edificationem, præparasse. Justinus etiam, lib. II, pag. 34 et 39, docet Darium Hystaspis bella gessisse contra Athenienses, in quo bello asserit jam tum emicuisse virtutem et gloriam Themistoclis adolescentis. Denique quarto anno ante mortem Darius hic cum Græcis dimicavit apud Marathonem, celeberrimo in Græcis Romanisque historicis prælio, ut notavit quoque Severus Sulpitius, lib. II, pag. 68.

Consentit Josippus Gorionides, qui et addit duos illos eunuchos contra Assuerum conjurantes, ideoque per Mardocheum delatos et suspensos, destinasse caput Assueri sive Artaxerxis de Jere ad regem Græcorum, ut ei gratificarentur: eunuchos autem hos fuisse propinquos Aman; quia enim tunc adhuc (utpote diu ante Philippum

et Alexandrum) obscurissimum erat Macedonum imperium; hinc Aman Macedo illud illustrare voluit translato ad se et suos Macedones nobilissimo Darii et Persarum imperio, imo monarchia; ut postea transtulit Alexander Magnus.

16. CUIUS (DEI) BENEFICIO ET PATRIBUS NOSTRIS ET NOBIS REGNUM EST TRADITUM. — Patres intellige reges præcedentes, præsertim Cyrum, cui Deus per Isaiam, cap. XLV, vers. 1, prædixit et promisit regnum, idque Cyrus agnovit, ideoque Judæos e Babylone liberos dimisit, I *Esdræ* I, 1. Idem agnovit noster hic Darius, ut patet ex hoc loco, et ex III *Esdræ* IV, 43 et seqq.

18. ET COGNATIO EIUS Pendet IN PATRIBUS. — Nola: « cognatio, » id est cognati; nam filii Aman nono mense post hoc edictum, puta mense ultimo Adar, occisi et suspensi fuere, ut dixi cap. IX, vers. 13; quia, ut ait Ammianus, lib. XXV, leges apud Persas impendio erant formidatæ, « utpote per quas ob noxam unius omnis propinquitas periret. »

22. INTER CÆTEROS FESTOS. — Habebant enim Persæ sua festa, præsertim Mithræ, id est Soli, quem ut Deum colebant, dicata. Tale quoque fuit festum ob eadem Magorum, quod hic Darius Magis in regno succedens perpetim celebrandum indixerat, teste Herodoto, lib. III. Porro non mirum Darium jussisse hoc festum victoriæ Judæorum etiam a Persis Orientalibus celebrari, tum quia ipso totus pendebat a sua Esthere et Mardocheo, tum quia ipse jam verum Deum Hebræorum agnoverat et colebat, ut patet vers. 16.

COMMENTARIA

IN LIBROS

MACHABÆORUM.

ARGUMENTUM.

Suppono duos hosce libros esse Canonicos, ut definit Concilium Tridentinum, sess. IV; Carthaginense III, Can. 47; Innocentius III, epist. 3, ad *Exuperium*; Gelasius et alii. Apud Hebræos non sunt Canonici, tum quia Hebraice non exstant: unde ab Hebræis ignorantur; tum quia scripti sunt post Canonem sacrorum librorum a Synagoga tempore *Esdræ* editum. Vide Bellarminum, lib. I, *De Verbo Dei*, cap. v; Sixtum Senensem, lib. VIII *Biblioth.* et Serarium hic.

Exstat insuper liber tertius Machabæorum, et apud nonnullos quartus; sed hos intra Canonem Ecclesiæ non admittit. Quare hi duo similes sunt libro tertio et quarto *Esdræ*.

Argumentum libri primi et secundi Machabæorum est, conscribere gesta et prælia Judæ, Jonathan et Simonis fratrum Machabæorum contra Antiochum aliosque hostes. Hi duo libri ergo continent historiam Synagoge, sive Israelis et populi Dei; *Esdras* enim desinit in Jaddoa sive Jaddo Pontifice, qui occurrit Alexandro Magno, a quo liber primus Machabæorum incipit, et historiam Israelis prosequitur per successores Alexandri, puta reges Asiæ et reges Egypti, qui cum Judæis nunc federati fuere, nunc bella cruenta gesserunt, in quibus enituit mira Machabæorum fortitudo, et singularis Dei eis victoriæ dantis directio et protectio. Obiter autem breviterque tangit gesta Alexandri Magni et successorum usque ad Antiochum Epiphaniem, qui Judæos cepit persequi et bello lacessere: unde ejus et posteriorum acta fuse enarrat, nimirum Antiochi Eupatoris, qui Epiphanius fuit filius, Demetrii regis et Alexandri, et alterius Antiochi, qui fuit Demetrii filius, qui cum Jada, Jonathan et Simone Machabæis bella gesserunt. Complectitur ergo gesta annorum sexaginta circiter.

Quis fuerit auctor ignoratur. Verisimile est aliquem e sacerdotibus, vel Pontificibus fuisse; hisce enim data erat cura gentis suæ historiam pertexendi, teste Josepho, lib. II *Contra Apionem*. Probabile est primum librum scriptum fuisse a Joanne Hyrcano, filio Simonis fratris Judæ Machabæi. Hic enim patri Simoni in Principatum æque ac Pontificatum successit, et omnibus pene patris et patris gestis interfuit; unde ejus illustris fit mentio in fine libri I. Adde quod ipse quoque fuerit Propheta, ut asserit Josephus, lib. XIII, capite x, quem audi: « Hyrcanus moritur anno imperii 31; tribus maximis a Deo habitus dignis honoribus, principatu gentis Judæorum, et Pontificatu, et prophetia. Fruebatur enim divinis colloquiis; unde tantam naectus est futurorum presentiam, ut prædixit duos majores natu e Heberis suis non diu fore paterni principatus comites. » Idem asserit eum prædixisse filiorum suorum longe pugnantium presentem victoriam. Denique hic 31 annis Israeli præfuit, ac pacem cum vicinis coluit, ideoque otio ad hoc scribendum abundavit. Ita Sanchez. Hic ergo avi sui Malthæie patris Simonis ac patruorum Judæ et Jonathan, tanquam familie sue heroica prælia gesta que conscripsit, ideoque in morte Simon patris sui desit. Secundi libri historie fuse a Jone Cyrenensi quinque libris conscripte fuere quas in epitomen contraxit, et librum secundum confecit primarius sacerdos, Idque jussu Synagoge. Nam Synagoga nomine totus liber secundus scriptus fuit, quasi epistola ad Judæos per Egyptum dispersos, ut eos ex persecutione Antiochi et posteriorum afflictos rerum mellorum nuntio soletur, ut patet ex ejus initio: « Fratribus, inquit, qui sunt per Egyptum Judæis salutem dicunt fratres qui sunt in Jerosolymis. » In his autem erat Judas, non Machabæus, ut vult Bellarminus et alii; nam hic jam erat vita functus, sed alius vel propheta, vel princeps populi et Senatus, cujus nomine epistola scribebatur, de quo plura lib. II, cap. 1, 40 et cap. II, 24. Unde Serarius putat Judam hunc esse auctorem epistolæ, eumque cognominat Essenum.

Primus liber Machabæorum hebraice exstabat tempore S. Hieronymi, ut ipse fatetur in prologo Galeato. Secundum quoque hebraice existisse insinuat Eusebius in *Chron.* ad annum mundi 4800: « Machabæorum, inquit, historia Hebræa